

M. FATİH KÖKSAL **

Tartışmalı Bir Seci' Türü: Sec'-i Mütevâzin*

A Debatable Saj' Type: Saj'- Al Mutawazin

Ö Z E T

Klasik Türk nesrinin en önemli ahenk unsuru "seci"dir. Belâğatin hemen bütün konularında olduğu gibi seci için de kaynak Kur'an-ı Kerim'in icaz yüklü elfazı olmuştur. En eski belâgat kitaplarından çağdaş çalışmalara kadar seci türlerine dair değişik tanım ve değerlendirmeler yapılmıştır. Seci türleri arasında özellikle birinin, öteden beri tartışma konusu olduğu dikkat çekmektedir. Kimi kitaplar bu seci türüne hiç yer vermezken kimilerinde farklı adlarla takdim edilmiş, kimilerinde ise tanımı değişik yapılmıştır. "Sec'-i mütevâzin" veya Türkçe söyleyişle "ölçülü seci" diyebileceğimiz bu seci, kelimelerin revilerinin (kafiye harfi) ayrı, sadece vezinlerinin aynı olması bakımından diğer seci türlerinden bütünlükten farklıdır.

Bu makalede, belâgat kitapları, edebiyat sözlükleri ve edebiyat nazariyesi kitaplarının sec'-i mütevâzine yaklaşımına göz atıldıktan sonra, bu türün belâgat kurallarının referans ve cazibe merkezi olan Kur'an'daki yeri ile müsecc nesrimizin zirvesi kabul edilen Sinan Paşa'nın eserlerindeki tatbikatı araştırılacaktır. Nihayet, muğlak görünen bu seci türü üzerine teoriden pratiğe uzanan bir vasat üzerinde tespit ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

ANAHTAR KELİMELEK

Seci, sec'-i mütevâzin, Klasik Türk nesri, seci türleri, müvâzene.

ABSTRACT

One of the main harmony elements in Classical Turkish prose is "saj' ". As it is seen in all topics of rhetoric, the source of saj' is inimitable words of Qur'an, i'jaz al-Quran in other words. There have been various definitions and evaluations in numerous sources from old types of rhetoric books to contemporary works. However, it draws attention that since before now especially one type of saj' has been debatable. While some sources do not mention this type at all, some recall it with varied terms and some other define it in several ways. In fact, saj' al-mutawazin is completely different from other types of saj' in that the words are similar in metre but different in the final sound(s) called "revi".

In this article after reviewing the approaches of rhetoric books, literary theory sources and literary dictionaries to saj' al-mutawazin, we will examine the place of this type in Qur'an that is centre of attraction and adress of reference in this issue. We also search the implementations of this type of saj' in Sinan Pasha's works those are accepted as the zenith of Turkish rhymed prose. Finally, we will some new detections and evaluations from theoretical to a practical level in saj' al-mutawazin that is seen ambiguous.

KEYWORDS

Saj', saj' al-mutawazin, Classical Turkish prose, saj' types, müvâzene.

* Makalenin Geliş Tarihi: 11. 11. 2018 / Kabul Tarihi: 13. 12. 2018.

** Prof. Dr., Amasya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (mfkoksal@gmail.com).

“*Seci*’, سجع (seca’a) kökünden türemiş Arapça bir kelimedir. Aslı fa’l bâbında *sec*’ olup Türkçede *seci* olarak telâffuz edilmektedir. Secili yazan, sözü hep secili söyleyen kimseye *sâci*’ veya *seccâ’e*, secili söze / yazıya *mü-secca*’, *seci* yapmaya *tescî*’ denir. Çoğulu *escâ*’ ve *esâci*’ gelir (Köksal 2014: 21).” *Seci* kelimesinin masdarı olan *seca*’a fiilinin lûgat manası “iki şeyin doğrulup düzgünleşerek birbirine benzeşmesi”dir (İbn Manzûr 1981: 1944). Ayrıca *seci* “*kumru, güvercin gibi kuşların nağmelerini tekrarlayarak ötüşü*” demektir. Kimi sözlüklerde “*kastetme*”, “*bir yola gitme*”, “*dişi deve homurtusu*”, “*arı vızılması*”, “*madenî para veya mühür üzerindeki yazı*” anlamları da mevcuttur (Köksal 2014: 21).

Secinin türleri hakkında belâgat ve edebiyat nazariyesi üzerine yazılan kitaplar ile edebiyat sözlüklerinde farklı tasnifler¹, hatta farklı tanımlar mevcuttur. Biz konuyu dağıtmamak için diğer *seci* türlerine temas etmeden doğrudan yazımıza konu olan “*sec*’-i mütevâzin”e geçeceğiz. *Sec*’-i mütevâzin, mezkûr eserlerde gerek tanımının ve adlandırılmasının farklı olması, gerekse bir *seci* türü olup olmadığının münazaalı olması hasebiyle diğer *seci* türlerinden ayrı bir yapıda görünmektedir. Bu *seci* türünü araştırma konusu olarak seçmemizin sebebi de bu karmaşık vaziyeti gözler önüne sererek, meseleyi tavih edebilecek bir sonuca ulaşabilmektir.

I. *Sec*’-i Mütevâzin Nedir?

“Mütevâzin” kelimesi “vezinli; tartıları bir olan” demektir. “*Sec*’-i mütevâzin” veya Türkçe söyleyişle “mütevâzin *seci*” de, *seci*yi oluşturan kelimeler (fasılalar) arasında -revî harfi (kafiyeyi oluşturan harf) birliği olmaksızın- sadece vezin birliği bulunmasıdır. Söz gelimi *ikrâr-ilzâm* kelimeleri *if’âl*; *ahkar-a’lem* kelimeleri *ef’al*; *aksâm-ahlâk* kelimeleri *ef’âl*, *mütেকellim-müteşebbis* kelimeleri *mütefa’îl* bâbında olan ve aralarında kafiye birliği bulunmayıp sadece vezince bir olan kelimelerdir. İşte bu tür kelimelerle yapılan *seci*ye *sec*’-i mütevâzin denmektedir.

¹ Belâgat kitaplarına göre *seci* türlerinin tasnifine dair bk. Yıldız 2007. Nesir ve *seci* türlerine dair özgün bir tasnif denemesi için bk. Köksal 2014: 16-28.

Kazvî'nin (ö. 1338) *Telhîs'*inden (Hatîb el-Kazvî'nî, trsz: 158) başlamak üzere² bu seci türünden bahseden hemen bütün kaynaklarda tekrarlanagelen örnek Gâşiye suresinin 15 ve 16. ayetleridir:

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ

Bu ayetlerdeki مَصْفُوفَةٌ (**masfûfatun**) ve مَبْثُوثَةٌ (**mepsûsatun**) kelimeleri aralarında revî harfi birliği olmamakla birlikte her ikisi de mef'ûl bâbında olması³ hasebiyle vezin birliği söz konusudur. Dolayısıyla sec'-i mütevâzin örneğidir.

Klâsik edebiyatımıza dair hemen bütün edebî malumatın ya doğrudan Arap edebiyatından ya da Arap edebiyatı yoluyla İran'dan geçtiği bilinen bir husustur. Bu itibarla sec'-i mütevâzinin Arap ve İran belâgatinde nasıl tanımlandığı elbette önemlidir. Arap belâgatinde bu seci türüne yer veren eserlerde sec'-i mütevâzin, "*Fâsilalardaki harflerin sayıca birbirine denk olması ve son harfinin değişik olması durumundaki seci*" (Bolelli 2001: 341) olarak tanımlanmaktadır. Verilen örnek yine Gâşiye suresinin aynı ayetleridir.⁴

Arap belâgatinde "*secinin en güzeli uzunluk, kısalık ve karineleri (lafızları) açısından eşit olanıdır.*" (Bolelli 2001: 341) denilerek sec'-i mütevâzinin zayıf bir seci türü olduğu bir anlamda zımnen ifade edilir.⁵

² İleride görüleceği üzere aslında Kazvî'nin bu ayeti "muvâzene"ye örnek olarak verir ancak *Telhîs'*ten sonra yazılan eserlerde mütevâzin seci örneği olarak öteden beri Kazvî'nin muvâzeneye misal getirdiği bu ayet parçası verilmiştir.

³ Bu fıkradaki sec'-i mütevâzini oluşturan "masfûfatun" ve "mepsûsatun" kelimelerinin sonlarındaki atun sesleri secideki kelimelerin daima vakf hâlinde hesaba katılması gerektiğinden (bk. Ateş 1997: 308) seciye dâhil edilmez. Yani burada mütevâzin seciyi oluşturan kelimeler "masfûf" ve "mepsûs" olmaktadır.

⁴ Yeri geldikçe görüleceği üzere bu örnek, eski-yeni hemen bütün Arapça ve Türkçe kaynaklarda tekrarlanagelmektedir. Hâlbuki Kur'an'da sec'-i mütevâzin örneği olan pek çok ayet vardır ki bazıları burada gösterilecektir.

⁵ Kimi çalışmalarda "*fasılalardaki harflerin sayıca birbirine denk olması ve son harfinin değişik olması durumundaki seci*" (Bolelli 2001: 341) olarak tanımlanmaktadır ki harf sayısının aynı olması tek başına vezin birliğini sağlamaz. Vezin birliği, harf sayısı ile birlikte hareke denkliliğini de gerektirir.

Arap belâgatinde, bizim kaynaklarda anılmayan bir seci' türü olarak *mütemâsil* (veya *mümâsil*) *seci* de vardır⁶ ki *sec'*-i mütevâzinle doğrudan ilgili olduğu için ondan da bahsetmek gerekir. Fasılları arasında sadece vezin birliği bulunup bulunmaması bakımından secileri "hâli" (müzdevic) ve "âtil" (mütevâzin) olarak iki grupta toplayan Arap belâgatçileri, "âtil" olan yani fasıla sonlarındaki kelimelerin sadece vezince bir olanlarını da mütevâzin ve mütemâsil (mümâsil) olarak ikiye ayırmışlardır: "Fâsıla kelimeleri arasında kafiye birliği bulunmayıp yalnız vezin birliği varsa âtil (süssüz/yalın) *seci* adını alır; Gâşiye sûresinin 15 ve 16. âyetlerindeki 'masfûfa-mesûsa' gibi. Bu tür daha tabii ve rahat olduğundan birçok edip ve yazar tarafından tercih edilmiştir. Mütemâsil *secide* bölümlerdeki iki ve daha fazla mukabil kelime yalnız aynı vezinde olur. (Durmuş 2009: 36/274)."

Mütevâzin *seciye* örnek olarak diğer kaynaklar gibi Gâşiye suresinin 15 ve 16. âyetlerini gösteren Durmuş, mütemâsil *seci* örneği olarak ise Sâffât sûresinin 117-118. âyetlerini verir:

وَأَتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَقِيمَ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

Gâşiye suresindeki "masfûfatun" ile "meksûsatun" birbiriyle aynı vezinde kelimeler olduğu için mütevâzin *seci*; Saffât suresindeki "kitâb" ile "sırât" (كتاب - صراط) ve "mustabîn" ile "mustakîm" (مستبين - مستقيم) kelimeleri aynı vezinde (fi'âl ve mustaf'il/mustafil bâbları) ve ayrıca birbirlerine mukabil kelimeler olduğu, başka bir deyişle bir cümle içinde birden fazla mütevâzin *seci* iç içe bulunduğu için mütemâsil *seci* sayılmaktadır.⁷

Her iki örnek pek çok eserde müştereken yer almaktadır. *Telhîs'te* (Hatîb el-Kazvîni trsz: 158) *sec'*-i mütevâzin yerine "müvâzene", *sec'*-i mütemâsil yerine de "mümâsele" tabiri kullanılmıştır ki bu terimler bizim kaynaklara da o kanaldan aktarılmış olmalıdır.

En meshuru Taftezânî (ö. 1390) olmak üzere, eserine 20'den fazla şerh ve hasiye vazılan Kazvîni (ö. 1338), *seci* türlerini "mutarraf, murassa ve mütevâzî" olarak üç kısımda değerlendirir ve *seci* bahsi içinde *sec'*-i

⁶ İleride görüleceği üzere aynı kavram Türkçe kaynaklarda *seciden* farklı başlıklar altında "mümâsele" olarak geçmektedir.

⁷ *Sec'*-i mütevâzin ile *sec'*-i mütemâsil arasındaki ilişki, *sec'*-i mütevâzî ile *sec'*-i murassa' arasındaki ilişki gibidir. Murassa *seci* nasıl fıkralar arasında birden fazla mütevâzî *secinin* varlığıyla oluşuyorsa, mütemâsil *seci* de söz öbeklerinde birden fazla mütevâzin *secinin* mevcut olduğu *seci* türü olmaktadır.

mütevâzinden bahsetmez. Ancak hemen ardından açtığı “müvâzene” başlığı altında anlattığı, bahis konusu yaptığımız *sec'-i mütevâzinle* aynı şeydir: “*Müvâzene, fasılaların sadece vezinde denk olmaları demektir.*” (Shareef 2015: 422-423; Hatîb el-Kazvînî trsz: 156). Aşağıda görüleceği üzere Kazvînî ile başlayan bu tanımlama, bazı Türkçe belâgat kitaplarına da yansımıştır.

Fars edebiyatında da “*sec-i mütevâzin*” adıyla bir *seci* türünden söz edilmektedir. Bir edebî terimler sözlüğünde *sec'-i mütevâzin*, “*Kelimelerin sadece vezinde bir olması*” şeklinde tarif edilir ve örnek olarak da;

بحری است مَوَاج و شخصی نَقَاد

“Bahrî-est mevvâc u şahsî nakkâd” ibaresindeki “**bahrî**” ile “**şahsî**” ve “**mevvâc**” ile “**nakkâd**” kelimeleri gösterilir (Dâd 1378: 288).

II. Teoride (Türkçe Belâgat Kitaplarına Göre) Sec'-i Mütevâzin

Edebiyatımızda *seci* sanatı üzerine yüksek lisans tezi de hazırlayan Ayşe Yıldız (2007: 1057), *seci* türlerine dair makalesinde *sec'-i mütevâzin* hakkında, “... *belâgatçilerimizden bazıları, İran belâgatçilerinden etkilenerek, mutarraf, mütevâzi ve murassa seciye bir de mütevâzin seciye eklemişlerdir. Mütevâzin seci, fıkraların sonundaki kelimelerde sadece vezin uygunluğu olması, harflerde uygunluk olmamasıdır. Ancak bunun seci sayılıp sayılmayacağı konusunda belâgat kitaplarımızda ihtilaflar vardır*” demektedir.

Eserlerinde *seci* bahsine yer veren Türkçe belâgat ve edebiyat nazariyesi yazarlarının mütevâzin *seciye* dair yaklaşımlarını şu dört grupta toplayabiliriz:

Sec'-i mütevâzinden bahsetmeyen eserler: Selim Sâbit'in *Mi'yâru'l-keîâm* (1293), Muallim Nâcî'nin *Istilâhât-ı Edebiyye* (1307), Manastırlı Mehmed Rifat'ın *Mecâmî'u'l-Edeb* (1308), Ruscuklu Hayrî'nin *Belâgat* (1308), Mehmed Abdurrahman'ın *Belâgat-i Osmâniyye* (1309), Mehmed Celâl'in *Osmanlı Edebiyatı Numûneleri* (1312), Menemenlizâde Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Edebiyatı* (1314), Ali Seyyidî'nin *Lugatçe-i Edebiyat* (1327), Ahmed Reşîd'in *Nazariyât-ı Edebiyye* (1328), Şehabeddin Süleyman'ın *San'at-ı Tahrîr ve Edebiyât* (1329), Köprülüzâde Mehmed Fuad ile Şahabeddin Süleyman'ın *Malûmât-ı Edebiye* (1330) ve Muhyiddîn'in *Yeni*

Edebiyât (1335) adlı eserlerinde seci bahsi geçtiği hâlde bu seci türünden bahsedilmez.

Seci bahsine “Sec’ ve Tarsî” başlığı altında dört sayfa gibi geniş bir yer veren *Ta’lîm-i Edebiyât*’ta da bu seci türü yoktur. Ekrem ve onun takipçilerinin seciden anladıkları sadece “mutlak ve mukayyed seci”dir. Ekrem (Recâzâde 1299: 354), “*Bir de sec’-i mefrûk vardır.*” diyerek sadece bir paragrafta mefrûk seciyi anlatır. Tâhirü’l-Mevlevî’nin *Edebiyat Lûgatî*’nin oldukça uzun tutulan “Sec’” maddesinde de sec-i mütevâzine yer verilmez. Keza daha yakın dönemde yazılan kitaplardan M. A. Yekta Saraç’ın *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat* (2001) adlı kitabında da bu seci türü yer almaz.

Sec’-i mütevâzine yer veren eserler: Seci bahsini işleyen Arap harfli Türkçe belâgat kitaplarından sadece İsmail-i Ankaravî’nin *Miftâhü’l-belâga ve Mısbâhu’l-fesâha*’sı (1284)⁸, Süleymân Paşa’nın *Mebâni’l-inşâ*’sı (1289) ve Ali Nazîmâ’nın *Muhtıra-i Belâgat*’inde (1308) sec’-i mütevâzinden bahsedilir.

İsmail-i Ankaravî (1284: 127-8), eserinde sec’-i mütevâzine yer verdiği ve örneklerle açıkladığı hâlde bunun bir seci olarak kabul edilemeyeceği görüşündedir:

“... ya’nî sec’-i mütevâzin kelâm-ı mensûrdan iki fasılanın ancak veznen muvâfakat eylemesidir. Kelâm-ı ilâhîden misâli: *وَأَتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ* (ve ‘âteynâ humê’l-kitâbu’l-**mustabîne** ve hedeynâ humê’s-sırâte’l-**mustakîme**). *Mustabîn* ve *mustakîm* vezni üzedirler. Harf-i revîde birbirlerine muhâliflerdir.” Ankaravî, bir örnek daha verdikten sonra şöyle diyor: “Ve tahkîk-i kelâm oldur ki bu nev’ kelâm sec’den hâricdir. Zîrâ kelâm-ı mensûrda sec’ nazımda kâfiye hükmündedir. Ve bu kısım eger kelâm-ı mevzûnda vâkî’ olduysa kâfiye demezler. **Pes bu sec’den hâric olur.**”

Görüldüğü üzere Ankaravî, “nesirde seci, nazımdaki kafiye hükmünde olduğu ve buradaki kelimelerde kafiye bulunmadığı için” bunu, yani sec’-i mütevâzini “sec’den hâric olur” diyerek seci olarak kabul etmez.

⁸ Ayraç içindeki sayılar eserlerin kullandığımız nüshalarının basım tarihidir. Atıf yapılmayıp sadece adından bahsedilen eserler ayrıca kaynakçada gösterilmemiştir.

Süleymân Paşa (1289: 223-224) ise sec'-i müttevâzini “Her iki fâsılanın vezinde tevâfuk etmesidir.” cümlesiyle tarif ettikten sonra Nâbî'nin Münşeât'ından “Mahzen-i bezâyi'-i mehâmid-i evsâf ve masdar-ı yenâbi'-i mekârim-i ahlâk olan...”⁹ ibarelerini ve Okçuzâde'den bir cümleyi örnek olarak gösterir. Nihayet “Fakat bu sec'-i müttevâzî¹⁰ kelâm-ı Arabda dâir ve müsta'mel ise de lisân-ı Türkîde ol kadar sec' itlâkına şâyân değildir.” diyerek Türkçede kullanımının uygun olmadığını kaydeder.

Ali Nazîmâ da (1308: 16) küçük risalesinde üç seci türü olduğundan bahisle “Üçüncüsü, fâsılalar yalnız vezinde tevâfuk ederse aña sec'-i müttevâzin denir.” diyerek bu seci türünün tanımını yapar. Süleymân Paşa'nın verdiği örneği verir. Ancak Ali Nazîmâ eserinde “muvâzene” ve “mümâsele”ye de ayrıca yer verir ki aslında bunlar sec'-i müttevâzin ve sec'-i müttemâsil ile aynıdır.

Cumhuriyet döneminde yazılan kitaplardan M. Kaya Bilgegil'in *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)* (1989), Numan Külekçi'nin *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar* ve Menderes Coşkun'un *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar* (2007) adlı kitaplarında bu seci türünden doğrudan veya dolaylı olarak bahsedilmektedir.

Bilgegil sec-i müttevâzinden bir seci türü olarak bahsetmez ancak, “Sec'e Bağlı Eserler” başlığı altında aynı manaya gelen tanımı, klasik belâgat kitaplarının çoğunda olduğu gibi “muvâzene” adı ile anlatır. Muvâzeneyi, “Nesirde seci, nazımda kafiye yerindeki kelimelerin yalnız vezin bakımından eşit olmasına muvâzene denir.” cümlesiyle açıklayan Bilgegil; “Müellifi olan Abdülkerim Efendi'nin **zâtı**, Meclis-i Ma'ârif a'zâsından olduğu hâlde **nâmı**, tasnîfinde takrîz-i kâfi olsa gerektir.” cümlesindeki “nâm” ve “zât”, ayrıca “tasnîf” ve “takrîz” kelimelerinde muvâzene bulunduğunu söyler.¹¹ Bilgegil (1989: 339), “Hem nesirde hem nazımda bazı fıkralar arasında

⁹ Burada “mahzen-masdar”, “mehâmid-mekârim”, “evsâf-ahlâk” kelimeleri arasında sec'-i müttevâzin vardır. Bu örnek aynı zamanda tam bir sec'-i müttemâsildir.

¹⁰ Başlıkta “müttevâzin” yazdığı hâlde burada “müttevâzî” imlâsının bulunmasını dizgi hatası mı, yer yer başka eserlerde de bu seci türünün “müttevâzî” olarak adlandırılmasından kaynaklanan bir durum mu olduğu belli değildir.

¹¹ “Nâmı” ve “zâtı” kelimeleri bu tanıma uymakta ise de ikinci örnek olan “takrîz” ve “tasnîf” kelimeleri cümledeki yerleri itibarıyla seciyi gerektiren bir durumda olmadıkları için muvâzene de sayılmaz kanaatindeyiz. Bir şartla ki, Klasik belâgat

vezin, bazıları arasında hem vezin kafiye bakımından beraberlik bulunursa mümâsele san'atı meydana gelmiş olur." der ve devamla "Seci ile tarsinin münasebeti ne ise muvâzene ile mümâselenin münasebeti de aynı" olduğunu ifade eder.

Menderes Coşkun (2007: 238) "muvâzene" ile "sec'-i mütevâzin"i ayırmayarak şu tanımı yapar: "Aynı vezinde olan fakat kafiyeli olmayan iki kelimenin iki mısra veya ibare sonunda veya fasılda kullanılmasına muvâzene veya sec-i mütevâzin denir." Bu tanımdaki problem nazım-nesir ayrımı yapılmamasındadır. Kaldı ki terimlerin sıralanışına göre anlamak gerekirse şiirdekine "sec'-i mütevâzin", nesirdekine "muvâzene" denmiş olmaktadır. Birçok esere atıfla yapılan bu tanımın bütünüyle karmaşık ve anlaşılmaz olduğunu söyleyebiliriz.

MEB İslâm Ansiklopedisi'ndeki muhaccem "Sec'" maddesinde "sec-i mütevâzin" şu ifadelerle yer almıştır: "3. Mütevâzin, yalnız vezinler aynıdır (iki fıkra sonunda bulunan mesfûfa ve mabsûsa gibi (...)) "Mütevâzin, fıkralardaki kelimeler, kafiyeleri bakımından değil, yalnız vezin bakımından birbirlerinin aynıdır; msl. ve nemârıku masfûfa va zarâbî mabsûsa. (Ateş 1997: 307)"

Ali Bulut'un (2015: 350-351) Belâgat Terimleri Sözlüğü'nün "Mütevâzin Seci" maddesinde "Muvâzene"ye gönderme yapılmakta ve "Muvâzene iki fasılının sadece vezin yönünden aynı olmasıdır. Bazı kaynaklarda bu sanat mütevâzin seci adıyla seci başlığı altında ele alınır. Ancak iki cümledeki revî harflerinin farklı olması sebebiyle seciye dâhil edilmemesi kanaatimizce daha isabetli gözükmemektedir." denmektedir.¹²

Sec'-i mütevâzinin tanımını farklı yapan veya bu seciyi başka adlarla anan eserler: Diğer kaynaklarda *sec'-i mütevâzi* olarak anlatılan seci, Ahmed Hamdî'nin *Belâgat-i Lisân-i Osmânî'si* (1293), Abdurrahman Süreyyâ'nın *Mîzânu'l-belâga* (1303) ve Süleymân Fehmî'nin *Edebiyât'*ında (1329) *sec'-i mütevâzin* olarak tanıtılmıştır.

anlayışında seci kabul edilmeyen ancak Talim-i Edebiyat'tan sonra seci kabul edilmeye başlanan sec-i mutlak bir seci kabul edilirse bu iki kelime de seci veya muvâzene kabul edilebilir.

¹² Bulut, muvâzeneye örnek olarak "Her tarzı latîf, her hulki kerîm olan..." ibaresindeki "latîf ve kerîm" kelimeleri ile Gâşîye suresinin 8-9 ile 15-16 ve Vâkıa suresinin 1-2 ile 95-96. ayetlerini verir.

Hemen hepsi aynı olduğu için sadece birinden söz edecek olursak Ahmed Hamdî'nin *Belâgat-i Lisân-i Osmânî*'sinde (1293: 119) "mütevâzin seci", "... her iki fıkranın âhir kelimelerinin vezinde ve kafiyyede tevâfukudur." şeklinde tarif edildikten sonra "Bî'l-cümle ashâb-ı 'ukûl mütevârî-i gûşe-i humûl oldular." ibaresi "misâl" olarak gösterilir ki bu esasında, tanımıyla da, örneğiyle de diğer kaynakların çoğunda "sec'-i mütevâzî" olarak geçen seci türünden başka bir şey değildir.

Günümüzdeki kimi yayınlarda da bu bilginin tekrarını görmekteyiz. "Sec'-i mütevâzî"ye yer verilmeyen *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nin "seci" maddesine göre mütevâzin seci, "Secili kelimelerin vezin bakımından da uygun olmasıdır" ve şu cümleler bu seci' türüne örnek teşkil eder: "Hamd-i ma'dûd ve senâ-yı nâ-mahdûd ol hazrete sezâvârdur ki, her zerre-i mevcûd ve her dâhil-i dâire-i vücûd ol hazretün vücûb-ı vücûduna delîl-i kâfi'dur." (Kutlu 1990: 7/480). Keza Numan Külekçi'nin (1999: 242) *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar* adlı kitabında bu seci türü "Seci'li kelimeler hem revî hem vezin bakımından uygunluk gösterirler." şeklinde tarif edilmektedir ki bu da aslında "sec-i mütevâzî"dir. Nitekim bu çalışmada "sec-i mütevâzî" ayrı bir seci türü olarak yer almamaktadır.

Sec'-i mütevâzin yerine "muvâzene" terimini kullanan eserler: Mehmed Tâhir Selâm'ın *Terceme-i Mîzânü'l-edeb*'i (1257) ve Ahmed Cevdet'in *Belâgat-i Osmâniye*'sinde (1298) sec'-i mütevâzin geçmemekle birlikte aynı tanım -Kazvîni'de olduğu gibi- "muvâzene" tabiri için kullanılmıştır.

Muvâzeneyi "Fasılaların veznen mütevâsî olmalarıdır. Yani muvâzene, fasılaların vezin bakımından eşit olmalarıdır." şeklinde tarif eden Ahmed Cevdet Paşa, muvâzeneye örneği nesir değil nazımdan vermiştir.¹³ *Sec'-i mütemâsil* yerine de "mumâsele" teriminin kullanıldığı *Belâgat-i Osmâniyye*'de (Ahmed Cevdet 1298: 160) *mumâsele*, "Eğer fasıladan başka diğer cüz'lerin cümlesi yahut ekseri veznen mukabilleri gibi olur ise mumâsele tesmiye

¹³ "Âleme câm-ı safâ sunduğu dem bana felek

Bir kadeh sunmadı kim virmeye bin türlü kesel"

beytindeki "felek" ve "kesel" kelimelerini muvâzene örneği olarak verir.

olunur.” cümlesiyle tanımlanmakta ve bu da bir beyitle örneklenmektedir.¹⁴

Mehmed Tâhir Selâm (1257: 307-308), bazı eserlerde seci bahsi içinde değerlendirilen “seci, muvâzene ve tarsî” terimlerini ayrı ayrı ele alınmıştır: “*Altıncısı seci’dir ki hurûf-ı ahîrede elfâzen iki kelâmın tevâfukudur. Buna Kur’ân-ı Kerîm’de fâsıla ve şîirde kafiye tesmiye olunur. (...) Yedincisi muvâzenedir ki ve namârıku masfûfatun ve zerâbiyyu mebsûsatun nazm-ı celîlesinde olduğu misillü. Bilâ sec’ bir kelâmın âher kelâm ile muvâfakiyetidir.*”

III. Uygulamada Sec’-i Mütevâzin

Bilindiği gibi şark belâgatının menşei olan Arap belâgatının temel referansı Kur’ân-ı Kerîm’dir. Diğer söz sanatları gibi seci için de ilk örnekler Kur’ân’dan gösterilmiştir. Kur’ân’da geçen seciler; ilahi kitabın lafzını beşeri kitaplardan tefrik etmek için “fâsıla” olarak adlandırılrsa da¹⁵ özde secidirler. Gerek Arapça gerekse Türkçe belâgat ve inşa kitaplarında

¹⁴ Mumâsele için verilen örnek beyit şudur:

Müşîr-i saltanat ‘akl-ı musavver

Penâh-ı memleket ‘adl-i mücessem

¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm’deki ayetlerin belâgati üzerine yazılan eserlerin çoğunda öteden beri “kumru, güvercin gibi kuşların ötüşü” manasına gelen seci yerine, “fâsıla” denmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Mesela Suyûtî (ö. 1505) “fâsıla”yı “*Şîirdeki kafiye, secideki karine gibi, âyetin son kelimesine verilen isimdir.*” (1983?: 2/259) şeklinde tarif ettikten sonra “*Kur’an’da seci sanatının olup olmadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Cumhuriyet ulemâ, olmadığı görüşündedir. Çünkü kelimenin aslı, aynı nağme ile öten kuşun sesinden gelmiştir. Kur’an’ın şerefi, aslı değersiz bir kelimenin istiaresinden daha büyüktür. Kur’an’ın bu şerefi, insan kelimine benzeyen bir sıfatla vasıflandırılmasına manidir. Çünkü Kur’an Allah’ın sıfatlarından biridir, izin verilmeyen bir sıfatla vasıflandırılması caiz olamaz.*” (Süyûtî 1983?: 2/260) der. Kur’an’da seci olup olmadığı tartışmasının temelinde yatan sadece secinin kelime manası değildir. Seci’de mananın lafza tâbi olduğu, hâlbuki Kur’an’da esas olanın mana olup lafzın manaya ittiba etmesi de buna bir gerekçe veya delil olarak sunulur. Konumuzla doğrudan ilgili olmadığı için bu kadarla yetinmek istediğimiz bu meselenin Arap belâgatçileri ve müfessirleri arasında ciddi bir münakaşa konusu olduğunu kaydetmek gerekir. Bu tartışmalar için bk. Süyûtî 1983?: 2/260-263. Bu noktada Süyûtî’nin, mütevâzin seciyi diğer seci türleriyle (mutarraf, mütevâzî, murassa, mütemâsil) birlikte seci bahsinde değil, “Fasılanın Kısımları” başlığı altında değerlendirdiğini, “mütevâzin”e örnek olarak da Gâşiye suresi 15-16. ayetlerini gösterdiğini (1983?: 2/276) de not edelim.

“sec'-i mütevâzin” bahsinde hep yukarıda tekrarlanagelen ayetler örnek olarak gösterilmiştir. Hâlbuki Kur'ân'da sec'-i mütevâzine pek çok örnek vardır. Felak Suresi'ne bakalım:

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْقَلْبِ (1) مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (2) وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ (3) وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ (4) وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ (5)

Kul e'ûzu bi-Rabbi'l-felak (1) Min şerri mâ **halak** (2) Ve min şerri **gâsîkin** izâ **vekab** (3) Ve min şerri'n-neffâsâti fi'l-'ukad (4) Ve min şerri **hâsidin** izâ **hased** (5)

İkinci ayetin sonundaki “**halak**”, üçüncü ayetin sonundaki “**vekab**” ve beşinci ayetin sonundaki “**hased**” kelimeleri revî harfleri farklı ancak aynı vezinde (fa'al) oldukları için aralarında sec'-i mütevâzin vardır.¹⁶

Yine bu surenin 3. ayetindeki “ve min şerri gâsîkin...” ile 5. ayetindeki ve min şerri hâsidin” ibarelerindeki **gâsîkin** ve **hâsidin** kelimeleri arasında da aynı vezinde (fâ'il) ve fakat revî harfi birliği olmadığı için sec'-i mütevâzin vardır.

Furkan suresi 5, 6 ve 7. ayetlerinin sonlarındaki **asîlâ**, **rahîmâ** ve **nazîrâ** kelimeleri de de aynı sebeple sec'-i mütevâzin örnekleridir:

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَسَبَهَا فَهِيَ تُلَعَلُّ عَلَيْهِ بُكْرَةٌ وَأَصِيلًا (5) قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا (6) وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا (7)

Ve kâlû esâtîru'l-evvelîn ektetebehâ fe-hiye tumlâ aleyhi bukraten ve **asîlâ** (5) Kul enzelehullezî ya'lemu's-sırâ fi's-semâvâti ve'l-ardı innehû kâne gafûran **rahîmâ** (6) Ve kâlû mâli hâzâr-resûli ye'kuli't-taâme ve yemşî fi'l-esvâki lev lâ unzile ileyhi melekun fe yekûne meahû **nazîrâ** (7)

Özellikle Mekkî surelerde mütevâzin seci çok fazladır. Târik suresi, 2, 3 ve 4. ayetlerin sonlarındaki **târiku**, **sâkıbu** ve **hâfızun** kelimeleri arasında da vezinde aynı (fâ'il), kafiyyede (revî harfi) farklı olmaları hasebiyle sec'-i mütevâzin vardır:

¹⁶ Ayrıca, -makalede bahsettiğimiz seci türlerinden olması hasebiyle- surenin birinci ve ikinci ayetlerinin sonundaki “felak” ve “halak” arasında hem vezin hem revî birliği olduğu için sec'-i mütevâzi olduğunu; üçüncü ayetteki “gâsîkin-vakab” ve beşinci ayetteki “hâsidin-hased” ibarelerinin de birden fazla mukabil (simetrik) seci oluşturduğu için bu ayetlerde sec'-i mütemâsil de mevcuttur.

وَمَا أَذْرَاكَ مَا الطَّارِقُ (2) النَّجْمُ النَّاقِبُ (3) إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ (4)

Ve mâ edrâki ma't-târıku (2) en-necmu's-sâkıbu (3) inne kullü nefsin lemmâ 'aleyhâ hâfızun

Kâria suresi 4 ve 5. ayetlerindeki **mepsûsi** ve **menfûşi** kelimeleri de aynı vezinde (mef'ûl) ve farklı revî harflerine sahiptir :

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ (4) وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ (5)

Yevme yekûnu'n-nâsu ke'l-ferrâşi'l-mepsûsi (4) ve tekûnu'l-cibâlu ke'l-'ihni'l-menfûşi (5)

Gâşiye suresi 15 ve 16. surelerinin yüzyıllardır yazılan eserlerde bu seci türüne veya müvâzeneye örnek olarak gösterildiğinden yukarıda muhtelif yerlerde bilvesile bahsetmiştik. Bu ayetlerin hemen akabindeki 17, 18, 19, 20 ayetlerde de sec'-i mütevâzin vardır. Ayet sonlarındaki **hulikat**, **rufi'at**, **nusibat** ve **sutihat** kelimeleri sonlarına te'nis t'si almış, aynı vezinde (fu'il[et]) ama farklı revîlerdedir:

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ (17) وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ (18)

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ (19) وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ (20)

E felâ yenzurûne ile'l-ibili keyfe hulikat (17) ve ile's-semâ'i keyfe rufi'at (18) ve ile'l-cibâli keyfe nusibet (19) ve ile'l-ardi keyfe sutihat (20)

Kur'ân'dan alınan bu örneklere dikkat edilirse ayet sonlarında yer almaktadırlar, yani secinin şartlarından olan "fıkra sonlarında bulunması"na uygun kelimelerdir. Bunların, secinin -tıpkı kafiye gibi- var oluş sebebi olan "söze âhenk katmak" prensibini de karşıladıkları ortadadır. Şu hâlde, çoğu belâgat kitaplarında yer bulmayı, bazı belâgat kitaplarında "muvâzene" ile aynı şey olarak gösterilmesi, bazılarında ise isim benzerliği dolayısıyla sec'-i mütevâzi ile karıştırılmış olması gibi sebeplerle geri planda kalmış bir seci türü olsa da Kur'an'da yüzlere iblağ edebileceğimiz örnekleri bulunan sec'-i mütevâzinin edebiyata yansımamış olması düşünülemez.

Müsecca nesrimiz söz konusu olunca akla ilk gelen edibimiz kuşkusuz ki Sinan Paşa'dır. Paşa'nın eserleri bu zaviyeden incelendiğinde -diğer seci türleri kadar olmasa da- onun da yer yer sec'-i mütevâzini kullandığını görüyoruz. *Tazarru'-nâme* ve *Maârif-nâme*'den birkaç örnek:

“Cemî'isi ilm-i gayb-ı mutlakunda **mevcûd** ve cümlesi levh-i nefsi-külde **mazbûttur**.” (Tulum 1971: 47)

“sıhhatte şu yed-i beyzâ ki sana **memdûd** olup durur ve refâhiyyette şu ravza-i hazrâ ki sana **mepsût** olup durur” (Tulum 2013: 394)

“Sen sa'y edip yellersin, assı kolayında oturan **kâidin**; sen seher çekip işlersin, fâide epsem yatan **râkûn**” (Tulum 2013: 450)

Yukarıdaki cümlelerde fıkra sonlarında bulunan altı çizili ve koyu yazılı “mevcûd-mazbût” (mef'ûl babında), “memdûd-mepsût” (mef'ûl babında) ve “kâid-râkûn” (fâ'il bâbında) kelimeleri, aralarında revî harfi birliği olmayıp sadece vezince aynı oldukları için bunlar arasında da sec'-i mütevâzin söz konusudur.

Dikkat çeken bir husus, Sinan Paşa'nın mütevâzin seciye fıkra sonlarından çok aralarda başvurmasıdır:

“Sen ol **mahbûb**sın ki, bülbül-i zübân, gülbün-i nihâl-i insânda şevkun hevâsına nağme-sâz u hoş-avâlık ider ve sen ol **ma'sûk**sın ki, zübân-ı bülbül...” (Tulum 1971: 42)

“İlâhî! Sen ol mezkûrsın ki, zikrûn her kime **muvaffak** olsa *muvaffik*-ı ikbâl ve sen ol meşkûrsın ki, şükrûn her kime **müyesser** olsa *müyessir*-i âmâl.” (Tulum 1971: 44)

“Ashâb-ı **mütûn** u *şürûh*, izzetün havâşisinde mütelâşî; erbâb-ı **kulûb** u *küşûf*, ceberûtun haremünde bîgâne vü nâşî.” (Tulum 1971: 69)

Maârif-nâme'den aktarılan aşağıdaki örneklerin hepsinin de aynı sayfadan alındığını söylersek durum daha bariz anlaşılacaktır:

“Eğer **müteneffis** olursam, müteneffis olur her müştâk ve eğer **müterennim** olursam velveleye düşer uşşâk”

“Benim mehâbbım **muhtelif** olduğu bâd-ı havâdan değildir ve benim ahvâlîm **muztarib** olduğu abes hareket ü gavgâdan değildir.”

“Geh bâd-ı şimâl olurum ki **telkîh** eyleyem eşcârî; **ta'dîl** eyleyem leyl ü nehârî”

“Gâh **cenûb** olurum ki kalmıştır ahz ede *hadd*-i tîbini ve istifâ ede *hakk*-ı terkîbini. Gâh **debûr** olurum ki her şecerin hafif ola himli...” (Tulum 2013: 260)

Bu çok bilinmeyen seci türüne dair oluşabilecek soru işaretleri ve tereddütleri izale etmek adına yukarıdaki örnekleri de açıklayacak olursak; Tazarru'-nâme'de geçen ilk üç örnekte "mahbûb-ma'sûk" (mef'ûl babında), "muvaffak-müyesser" (mufa'al babında) ve üçüncü cümledeki "mütûn-kulûb", "şurûh-küsû" (fu'ûl babında) kelimeleri yine aralarında revî harfi birliği olmayan ama aynı vezindeki kelimeler olması hasebiyle sec'-i mütevâzine örnek teşkil eden kelimelerdir. Keza tamamı aynı sayfada yer alan sonraki öbekteki kelimelerden sırasıyla "müte-neffis-müterennim" (mütefa'il babında), "muhtelif-muztarib" (mufta'il babında), "telkîh-ta'dîl" (tef'îl babında) ve son cümlede ikişer kelime "cenûb-debûr" (fa'ûl babında) ile "hadd-hakk" (fa'l babında) aynı secinin örneklerindedir.

SONUÇ

Sec'-i mütevâzin, öteden beri hem tanımı hem gerçekte bir seci türü olup olmadığı tartışıl gelmiş, aynı zamanda "muvâzene" olarak da adlandırılarak kimi kaynaklarda seci bahsi içinde kimilerinde nazma ait olanlara kadar büsbütün farklı başlıklar altında işlenmiş, kimi çalışmalarda "sec'-i mütevâzi" olarak adlandırılmış, pek çok eserde ise adı hiç anılmamış oldukça münazaalı ve münakaşalı bir seci türüdür. Başta Türkçe belâgat ve edebiyat nazariyesi kitapları ve terim sözlükleri olmak üzere konuyla ilgili eski-yeni kaynakların bu seci türüne "teorik" yaklaşımları ve "uygulama"da tespit edilen örnekler değerlendirildikten sonra bizde oluşan kanaat şudur: Seciden maksat nesre ahenk katmak ise, "revî harfi birliği (kafiye) olmaksızın sadece vezin birliği ile" de bu ahenk sağlanabildiğine göre, diğer seci türleri kadar kullanılmamış olsa da "sec'-i mütevâzin" in de bir seci türü olarak kabul edilmesi gerekir. Nitekim konuyla ilgili kaynakların bidayetinden beri hemen bütünüyle aynı ayetlerden getirdikleri örneklerin yanı sıra yukarıda sadece birkaçını gösterdiğimiz diğer ayetler ve Sinan Paşa'nın eserlerinden yaptığımız iktibaslar da bunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- ABDUNNÂFİ İFFET (1289), *en-Nef'u'l-muavvel fî Tercemeti't-Telhîs ve'l-Mutavvel*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- AHMED CEVDET (1298), *Belâgat-i Osmâniye*, İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası.
- AHMED HAMDÎ (1293), *Belâgat-i Lisân-i Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- ALİ NAZÎMÂ (1308), *Muhtıra-i Belâgat*, İstanbul: Kasbar Matbaası.
- ATEŞ, Ahmet (1997), "Sec'", *İslâm Ansiklopedisi*, 10. cilt, Eskişehir: MEB Yayını.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1989), *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgat)*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- BOLELLİ, Nusreddin (2001), *Belâgat -Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri- Arap Edebiyatı*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları.
- BULUT, Ali (2015), *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlar.
- COŞKUN, Menderes (2007), *Sözün Büyüsü Edebî Sanatlar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DÂD, Sîmâ (1378), *Ferheng-i Istilâhât-ı Edebî*, Tehran: İntişârât-ı Morvârîd.
- DURMUŞ, İsmail (2009), "Seci", *İslâm Ansiklopedisi*. C. 36, İstanbul: TDV Yayınları, s. 273-27.
- HATÎB EL-KAZVÎNÎ (trsz), *Telhîs ve Tercümesi – Kur'ân'ın Eşsiz Belâgati*. Hazırlayanlar: Nevzat H. Yanık, Mustafa Kılıçlı, M. Sadi Çöğenli, İstanbul: Huzur Yayın-Dağtım.
- İBN MANZÛR (1981), *Lisânu'l-Arab*, Tah.: Abdullah Ali el-Kebîr, Muhammed Ahmed Hasebullah, Haşim Muhammed eş-Şâzli, Kahire: Dâru'l-Maarif.
- İSMÂİL-İ ANKARAVÎ (1284), *Miftâhü'l-belâga ve Mısbâhu'l-fesâha*, İstanbul: Tasvîr-i Efkâr Matbaası.
- KÖKSAL, M. Fatih (2014), "Nesir ve Seci", *Klasik Osmanlı Nesri*, Haz. Cihan Okuyucu, Ahmet Kartal, M. Fatih Köksal, İstanbul: Kesit Yayınları.
- KUTLU, Mustafa (1990), "Seci", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 479-481.
- KÜLEKÇİ, Numan (1999), *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

- MEHMED TÂHİR SELÂM (1257), *Terceme-i Mîzânü'l-edebe*, İstanbul: Takvîmhâne-i Âmire Matbaası.
- RECÂİZÂDE MAHMÛD EKREM (1299), *Ta'lîm-i Edebiyât*, İstanbul: Mihrân Matbaası.
- SHREEF, Mohammed Ali (2015), *El-Hatîb El-Kazvînî'nin Telhîsu'l-Miftâh Eseri Işığında Klâsik Türk Edebiyatı Belâgat Terimlerinin Tasnîfi*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- SÜLEYMÂN PAŞA (1289), *Mebânî'l-inşâ*, İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne Matbaası.
- SÜYÛTÎ: İmam Celaleddin es-Suyuti (1983?), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an -Kur'an İlimleri Ansiklopedisi-*, 2 cilt, Tercüme edenler: Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik, İstanbul: Madve Yayınları.
- TULUM, Mertol (1971), *Sinan Paşa Tazarru'nâme*, İstanbul: MEB Yayınları.
- TULUM, Mertol (2013), *Sinan Paşa Maârif-nâme (Özlu Sözler ve Öğütler Kitabı)*, Ankara: AKM Yayınları.
- YILDIZ, Ayşe (2007), "Bazı Belâgat Kitaplarına Göre Secinin Tanım ve Tasnifi Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4, s. 1055-1065.